

Πατριάρχης Ἰωακείμ Γ' (Α' πατριαρχία 1878-1884) καὶ ἔθνικὸ κέντρο

Σταύρου Στεφανίδη*

Ἡ ἔξαρση τῶν βαλκανικῶν ἐθνικισμῶν τὸν 19 αἰ., κυρίως στὸν χῶρο τῆς Μακεδονίας, δυσκολεύει τὸν ἐθναρχικὸ ρόλο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ὅμως παρὰ τὴν καταδίκη τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἡ μετακίνηση ἀπὸ τὴν ἐθναρχικὴ στῆν ἐθνικὴ ἰδέα ἀποτελεῖ κατάσταση ποὺ ἐκλήθη νὰ διαχειρισθεῖ ὁ Ἰωακείμ Γ'. Τὰ ἐθνικὰ κέντρα (Ἀθήνα, Βελιγράδι, Σόφια, Τίρανα καὶ Βουκουρέστι) μέσω τοῦ ἐθνικοῦ τους μεσσιανισμοῦ ἐπιτυγχάνουν τὸν διαμελισμὸ τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Κομβικὰ συμβάντα ὑπῆρξαν ἡ σφαγὴ τῶν προξένων τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1876 καὶ ἡ σφαγὴ τοῦ Ἡρακλείου τὸ 1898.

Ἡ ἐκκλησία στῆν ἐθναρχία ἔχει πολιτικές, θρησκευτικὲς ἀρμοδιότητες, καθὼς καὶ πίστη στῆν Οἰκουμενικὴ τῆς παράδοση. Ἔτσι ὁ Ἰωακείμ Γ' στῆ Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως καταδικάζει τὸν ἐθνοφυλετισμὸ. Στὸν ὄρο τῆς Συνόδου τοῦ 1872 (Κωνσταντινούπολη, καταδίκη ἐθνοκεντρισμοῦ) διαβάζουμε: «Ἀποκηρύττομεν κατακρίνοντες καὶ καταδικάζοντες τὸν φυλετισμὸν, τουτέστι τὰς φυλετικὰς διακρίσεις καὶ τὰς ἐθνικὰς ἔρεις καὶ ζήλους καὶ διχοστασίας ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἀντικείμενον τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου».

Ἡ ἐθναρχία, τὸ «ροῦμ μιλέτ»¹, παύει νὰ ὑπάρχει μὲ τὴ δημιουργία τῶν ἐθνικῶν κρατῶν. Οἱ μεταρρυθμίσεις τῶν Τανζιματ² στῆν Ὄθωμανικὴ

* Ὁ Σταῦρος Στεφανίδης εἶναι θεολόγος (Α.Π.Θ.) καὶ κάτοχος Μ.Δ.Ε. – École Pratique des Hautes Études, στὸ Παρίσι.

1. Ὁ ὄρος *Ροῦμ Μιλέτ* εἶναι τουρκικὸς (Millet-i-Rum) καὶ χαρακτηρίζει ὅλους τοὺς Ὀρθοδόξους ποὺ ἦσαν ὑπὸ τὸν ἔλεγχο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

2. *Τανζιματ*, τουρκ. ἀναδιοργάνωση», Σουλτάνος Μαχμούτ Β'. Ρύθμιζε τὴν καθημερινή

Αυτοκρατορία ξεκινούν το 1839³ με το Γιούλ-Χανέ Χατί Σερίφ (φιρμάνι), το οποίο υποσχόταν σεβασμό της τιμής και της περιουσίας όλων ανεξαιρέτως των υπηκόων του Σουλτάνου και την ισότητά τους απέναντι στον νόμο (ισονομία, ισοπολιτεία, ανεξιθρησκία, για μουσουλμάνους και μη μουσουλμάνους).

Το Χάτι-Χουμαγιούν⁴ έκανε ένα βήμα παραπέρα. Στόχος ήταν η όμογενοποίηση των πληθυσμών της αυτοκρατορίας μέσα από την έγκαθίδρωση νέων διοικητικών θεσμών και την οικοδόμηση μιᾶς νέας όθωμανικής ταυτότητας, προωθώντας την αναδιοργάνωση των θρησκευτικών κοινοτήτων (μιλλέτ).

Βιογραφικά στοιχεία του Ίωακείμ Γ'

Ο Ίωακείμ ο Γ' γεννήθηκε στις 18 Ιανουαρίου του 1834⁵, στο Βαφεοχώριο του Βοσπόρου (Μπογιατζίκιοι)⁶, σε μία εποχή έντονων αλλαγών και ανακατατάξεων στον χώρο της Βαλκανικής. Οί γονείς του ονομάζονταν Δημήτριος και Θεοδώρα Δεβετζή⁷. Το κοσμικό του όνομα

ζωή των πολιτών. Για πρώτη φορά υπήρχε αναφορά στην ασφάλεια, την τιμή και την προστασία των υπηκόων της αυτοκρατορίας ανεξαρτήτως θρησκευόμετος, ενώ τονίζονταν η ισότητα απέναντι στον νόμο. Επίσης προβλέπονταν φορολογικές μεταρρυθμίσεις (ιλτιζάμ, iltizam) βάσει των οποίων ο καθένας πλήρωνε φόρους ανάλογα με τα εισοδήματά του.

3. Ανδρέας Νανάκης (ἀρχιμ.), *Ἐκκλησία, Γένος, Ἑλληνισμός, Κατερίνη*, ἐκδ. Τέρτιος 1993, σ. 84.

4. Το Χάτι Χουμαγιούν ήταν μεταρρυθμιστικό διάταγμα («Ίσλαχάτ Φερμάνι», σουλτάνος Ἀμπντοῦλ Μετζίτ, 18 Φεβρουαρίου 1856).

5. Κ. Π. Σπανούδης, *Ιστορική Σελίδα, Ίωακείμ ο Γ'*, Ἐν Κωνσταντινούπολει 1902, (ἐπ. ἐπανέκδ. Ανδρέας Νανάκης (ἀρχιμ.), ἐκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 2000, σ. XIII). Βλ. ἐπίσης Μ. Γεδεών, *Πατριαρχικοί Πίνακες*, Ἀθήνα 21996, σ. 626· Χριστόδουλος Παρασκευαΐδης (Μητροπ.), *Οἱ Πατριάρχες τοῦ Γένους ἀπὸ τὴν Ἄλωση τῆς Πόλης ἕως Σήμερα*, Ἐκκλησιαστικὴ Βιβλιοθήκη Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος, Μητρόπολη Δημητριάδος, σ. 123· Β. Θ. Σταυρίδης, *Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι 1860-Σήμερα*, *Ἱστορία καὶ Κείμενα*, ἐκδ. ἀφοὶ Κυριακίδη, τόμ. Α' καὶ Β', Θεσσαλονίκη 21977-1978, σ. 14.

6. Πρ. Τσιμάνης, *Ἀπὸ ὑψηλὴ σκοπιὰ οἱ Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως, περίοδος 1775-1972*, τόμ. Β', Ἀθήνα 1984, σ. 210.

7. Σταυρίδης, ὁ.π., σ. 14· Παρασκευαΐδης, ὁ.π., σ. 123.

ἦταν Χρῆστος⁸ καὶ τὶς πρῶτες σπουδές του τὶς πραγματοποίησε στὸ χωριό του. Ἀποφοίτησε ἀπὸ τὴ β΄ τάξη τοῦ σχολαρχείου τοῦ χωριοῦ του ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ διδασκάλου του Μιχαλάκη⁹.

Ὁ Ἰωακεῖμ ὁ Γ΄ ἦταν ἀνήσυχο πνεῦμα καὶ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἐμπλουτίσει τὶς γνώσεις του· γι' αὐτὸ καὶ στράφηκε στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὶς σπουδές του. Γνώριζε τουρκικά, βλάχικα καὶ γερμανικά¹⁰. Τὸν πρῶτο ἐκκλησιαστικὸ του βαθμὸ τὸν ἀπέκτησε σὲ ἡλικία δώδεκα ἐτῶν, ὡς ἀναγνώστης στὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ του¹¹.

Συνδέθηκε μὲ τὸν Χρῦσανθο τὸν Ρύσιον¹² (1844-45/6), τὸν προϊστάμενο τοῦ χωριοῦ του, ὁ ὁποῖος τὸν ἔστειλε στὸ Ἅγιον Ὅρος (Ἱερὰ Μονὴ Παντοκράτορος)¹³, ὅπου ἔλαβε μαθήματα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Παμβίου τοῦ Λεσβίου, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀναχωρεῖ τὸ 1848¹⁴ γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη. Κατ' ἀρχάς, τὸ 1848¹⁵ ἐντάχθηκε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Μητροπολίτου Σάμου Γρηγορίου¹⁶. Μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Ἐπισκόπου Πωγωνιανῆς, ἀναχωρεῖ γιὰ τὸ Βουκουρέστι (ἀρχὲς τοῦ 1849)¹⁷, ὅπου στὶς 10 Αὐγούστου τοῦ 1852¹⁸ χειροτονεῖται διάκονος, σὲ ἡλικία δεκαεπτὰ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Πωγωνιανῆς Νικάνδρου, στὸ μετόχι τῶν Γραικῶν (Χάνο-Γκρέτζηλορ) μετονομαζόμενος σὲ Ἰωακεῖμ¹⁹. Κατὰ τὴν παραμονή του στὸ Βουκουρέστι παρακολούθησε μαθήματα ἀπὸ τοὺς διδασκάλους Ἀποστολάτους καὶ τοὺς ἱεροψάλτες τοὺς Χρηστίδας²⁰ καὶ μαθαίνει τὴ βλάχικη γλῶσσα. Ὁ νεαρὸς Ἰωακεῖμ ὁ Γ΄, θέλοντας

8. Σπανοῦδης, *ὁ.π.*, σ. XIII· Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σσ. 13-14.

9. Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σ. 14.

10. Μ. Γεδεών, *ὁ.π.*, σ. 626.

11. Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σ. 229.

12. *Ὅ.π.*, σ. 229. Βλ. ἐπίσης Σπανοῦδης, *ὁ.π.*, σ. XIII, σ. 14.

13. Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σ. 230.

14. Σπανοῦδης, *ὁ.π.*, σ. 14· Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σ. 230.

15. Τσιμάνης, *ὁ.π.*, σ. 210.

16. Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σ. 230.

17. *Ὅ.π.*, σ. 230.

18. Τσιμάνης, *ὁ.π.*, σ. 210. Ὁ Βασίλειος Σταυρίδης ἀναφέρει ὡς πιθανὲς ἡμερομηνίες ἐκλογῆς τοῦ Ἰωακεῖμ Γ΄, ὡς διακόνου τὴν 10ην Αὐγούστου, 1852 ἢ τὴν 12ην Αὐγούστου 1851. Βλ. Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σ. 230. Βλ. ἐπίσης Παρασκευαΐδης, *ὁ.π.*, σ. 123.

19. Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σ. 230.

20. *Ὅ.π.*, σ. 230.

νά σπουδάσει, τὸ 1853²¹ καταφεύγει στὴ Ρωσία γιὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα, γιὰ νὰ καταλήξει γιὰ πέντε χρόνια (1855-1860)²² στὴ Βιέννη ὡς διάκονος, στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, δίπλα στοὺς ὁμογενεῖς. Ἐπίσης στὴ Βιέννη ὑπηρέτησε στὸν ἱερὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Τριάδας, ὡς διάκονος καὶ κανονάρχης (κατηχητής) ὑπὸ τοὺς ἱερεῖς-ἀρχιμανδρίτες Ἰάκωβο Λεβαντῆν τὸν ἐκ Ψαρρῶν (μετέπειτα Μοσχονησίων) καὶ Κοσμᾶ Λιβερόπουλο²³. Στὴν αὐστριακὴ πρωτεύουσα ὁ Ἰωακεῖμ ὁ Γ' μορφώνεται καὶ μαθαίνει γερμανικά. Τὸ 1863²⁴ (στὶς 23 ἢ στὶς 3 Μαρτίου)²⁵ παίρνει τὸν τίτλο τοῦ Μεγάλου Πρωτοσυγγέλλου ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Ἰωακεῖμ τὸν Β', πνευματικὸ του πατέρα, ἐνῶ ἕναν χρόνο ἀργότερα, στὶς 10 Δεκεμβρίου τοῦ 1864²⁶, χειροτονεῖται Μητροπολίτης Βάρνας, μῆς πόλης μὲ ἀνάμεικτο ἑλληνικὸ καὶ βουλγαρικὸ στοιχεῖο, ἐπὶ πατριαρχίας Σωφρονίου τοῦ Γ'²⁷ ἀφοῦ παρίσταται σε συνδιάλεξη μὲ τοὺς καθηγητὲς τῆς Χάλκης. Μάλιστα ἦταν κατὰ τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος καὶ ἦταν ἀντίθετος μὲ τὶς ἀποφάσεις τῆς Μεγάλης Συνόδου τοῦ 1872. Συμμετεῖχε στὴ Σύνοδο καὶ τὴν Ἐθνοσυνέλευση στὶς 27 Ἀπριλίου 1873²⁸ καὶ διετέλεσε πρόεδρος τῆς Ἐφορίας τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ σύμβουλος τοῦ Ἱερατικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συλλόγου. Οἱ διοικητικὲς καὶ χριστιανικὲς του ἀρετὲς τὸν κάνουν ἰδιαίτερα ἀγαπητὸ στὸν κόσμο. Τὸ 1872²⁹ χειροτονεῖται ἀρχιερέας ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Σωφρόνιο Γ'.

Ἐν συνεχείᾳ ἐκλέγεται στὶς 9 Ἰανουαρίου τοῦ 1874³⁰ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. Ἡ θητεία του στὴ συμπρωτεύουσα στέφεται ἀπὸ

21. Σπανούδης, ὁ.π., σ. 14.

22. Ὅ.π., σ. 14. Ὁ Βασίλειος Σταυρίδης ἀναφέρει ὡς ἡμερομηνία μετάβασης τοῦ Ἰωακεῖμ στὴ Βιέννη τὸ 1854 (ὁ.π., 230) καὶ ὁ Πρ. Τσιμάνης ἀναφέρει τὸ 1854. Ἐπίσης ὅτι τὰ ἔτη 1858-1861 ὑπηρέτησε στὸν ναὸ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου καὶ τῆς Ἁγ. Τριάδας στὴ Βιέννη (ὁ.π., σ. 210-211). Βλ. ἐπίσης Γεδεών, ὁ.π., σ. 626.

23. Σταυρίδης, ὁ.π., σ. 230.

24. Ὅ.π., σ. 211.

25. Ὅ.π., σ. 231. Βλ. ἐπίσης Γεδεών, ὁ.π., σ. 626.

26. Τ. Α. Γριτσόπουλος, «Ἰωακεῖμ Γ'», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, τόμ. 6, ἐκδ. Ἀθ. Μαρτίνος, Ἀθῆναι 1965, σ. 1102. Βλ. ἐπίσης, Μ. Γεδεών, ὁ.π., σ. 626.

27. Ὅ.π., σ. 626.

28. Τσιμάνης, ὁ.π., σ. 211.

29. Σταυρίδης, ὁ.π., σ. 232.

30. Σπανούδης, ὁ.π., σ. 17· Γεδεών, ὁ.π., σ. 626.

απόλυτη επιτυχία. Ἡ Θεσσαλονίκη ἐκείνη τὴν ἐποχὴ εἶναι μία πόλη στὴν ὁποία συνυπῆρχαν τρεῖς διαφορετικὲς ἐθνότητες (Τοῦρκοι, Ἑλληνες, Ἑβραῖοι), γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰωακεῖμ ὁ Γ' ἀκολούθησε τὸν δρόμο τῆς συναίνεσης. Ἐπιπλέον ἡ παρουσία του λειτούργησε κατευναστικὰ στὶς ἐνδορθόδοξες διενέξεις τῆς πόλεως. Συμφιλίωσε τοὺς νεωτεριστὲς μὲ τοὺς παραδοσιακοὺς³¹. Τὸ 1878³² (στὶς 4 Ὀκτωβρίου) ὁ Ἰωακεῖμ Γ' σὲ ἡλικία 44 ἐτῶν ἐκλέγεται Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὑπὸ τὶς ἐπευφημίες κλήρου καὶ λαοῦ. Ὁ τοποτηρητὴς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, ὁ Ἐφέσου Ἀγαθάγγελος, στὶς 7 Αὐγούστου 1878³³ εἶχε συγκαλέσει σὲ συνεδρία τὴν ἐκλογικὴ συνέλευση γιὰ τὶς 29 Σεπτεμβρίου 1878³⁴. Παρόντα ἦσαν 66 μέλη, ἐκ τῶν ὁποίων 12 ἀρχιερεῖς καὶ 54 λαϊκοί, ἀντὶ τῶν 76 μελῶν. Δεκατρεῖς ἀρχιερεῖς συνέταξαν τὸν κατάλογο τῶν ἐκλογίμων καὶ τὸν ἀπέστειλαν στὴ Πύλη, ἡ ὁποία μὲ τὴ σειρὰ τῆς τὸν ἐπέστρεψε ἀπαράλλακτο. Τὴν Τετάρτη 4 Ὀκτωβρίου 1878³⁵ συνεκλήθη ἡ ἐκλογικὴ Συνέλευση, μὲ παρόντα 69 μέλη ἐκ τῶν ὁποίων 12 ἀρχιερεῖς καὶ 54 λαϊκοί. Ὑποψήφιοι ἦσαν ὁ Ἰωακεῖμ Γ' (60 ψῆφοι), ὁ Φιλιππουπόλεως Νεόφυτος (44 ψῆφοι) καὶ ὁ Ἄρτης Σεραφεῖμ (μὲ 35 ψήφους). Σημαντικὸ ρόλο στὴν ἄνοδό του στὸν Πατριαρχικὸ Θρόνο, ἔπαιξε ὁ Γεώργιος Ζαρίφης³⁶.

Στὸν ἐνθρονιστῆριο λόγος του ὁ Ἰωακεῖμ ἀναφέρει: «Τὸ ἐφ' ἡμῖν ὁμολογοῦμεν καὶ διαβεβαιοῦμεν ὑμᾶς πάντας, ἐκ συνειδήσεως, οὐδεὶς σκοπὸς πλάγιος, οὐδεὶς χθαμαλός, οὐδεὶς ὑλόφρων, οὐδεὶς φιλέκδικος, οὐδεὶς μνησικακὸς ἐπηρέαση Ἡμᾶς, εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους ἀγαθῶν»³⁷.

Μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ Ἰωακεῖμ Γ' στὸν Θρόνο, δημιουργεῖται μία ἰσχυρὴ ἀντιπολίτευση (οἱ ἀντιἰωακειμικοί), οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὴ συνέχεια

31. Νανάκης, *ὁ.π.*, σ. 10.

32. *Ὅ.π.*, σ. 21. Βλ. ἐπίσης Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σ. 232.

33. Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σ. 234.

34. *Ὅ.π.*, σ. 234.

35. *Ὅ.π.*, σ. 234.

36. *Ὅ.π.*, σ. 214. Βλ. ἐπίσης Γεδεών, *ὁ.π.*, σ. 626. Ὁ Ζαρίφης ἦταν οἰκονομικὸς σύμβουλος τοῦ πανίσχυρου Σουλτάνου Χαμίτ. Βλ. Δ. Μαυρόπουλος (Δ/ντὴς τῆς Ἐφημερίδος «Ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας»), *Πατριαρχικαὶ Σελίδες, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀπὸ 1878-1949*, ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 8.

37. Μαυρόπουλος, *Πατριαρχικαὶ Σελίδες ...*, *ὁ.π.*, σ. 8.

του «Γεροντισμοῦ»³⁸. Γύρω ἀπὸ τὸν Ἰωακείμ Γ' συστοιχίζονται λογάδες,πραματευτάδες καὶ καρaboκῶρηδες, δηλαδὴ οἱ νέες κοινωνικὲς δυνάμεις ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὰ Τανζιμάτ³⁹. Ταυτόχρονα μὲ τὴν ἐκλογή τοῦ Ἰωακείμ Γ' πραγματώνεται ἡ ἐφαρμογὴ τῶν «Γενικῶν Κανονισμῶν». Οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ ἰωακειμικοῦ κόμματος ἔχουν ἀγαστὴ συνεργασία μὲ τὶς κοινότητες. Ἀντίθετα οἱ ἀρχιερεῖς τῆς ἀντιῶακειμικῆς παρατάξεως δὲν ἐπιθυμοῦν τὰ κοινοτικὰ προνόμια⁴⁰. Ὁ δραστήριος Πατριάρχης πολεμήθηκε ἀπὸ συνοδικοὺς ἀρχιερεῖς, δημοσιογράφους καὶ κυρίως ἀπὸ τὸν ἀρχισυντάκτη τοῦ Νεολόγου Σταῦρο Βουτυρᾶ⁴¹. Ἔτσι στὶς 30 Μαρτίου τοῦ 1884⁴² ὑποβάλλει τὴν παραίτησή του.

Ὁ Ἰωακείμ ὁ Γ' ἀποσύρεται στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, τὸ Βαφειοχώριο. Τὸ 1887⁴³ (20 Φεβρουαρίου) ἐπισκέπτεται τὴν Ἀντιόχεια καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια, ἐνῶ παίρνει τὴν ἀπόφαση νὰ ἐγκατασταθεῖ στὸ Ἅγιον Ὄρος, στὸ ἡσυχαστήριο τοῦ Μυλοποτάμου, ποὺ ἀνῆκε στὴ Μεγίστη Λαύρα, ἀπὸ τὶς 23 Σεπτεμβρίου 1889⁴⁴ ὡς τὸ 1901⁴⁵. Στὶς 17 Σεπτεμβρίου 1889⁴⁶ θεμελιώνει τὴ Μονὴ τοῦ Κουτλουμουσίου, ἡ ὁποία εἶχε καταστραφεῖ ἀπὸ πυρκαϊά. Παρὰ τὴν ἀπόσυρση τοῦ Ἰωακείμ τοῦ Γ' στὸ Ἅγιον Ὄρος, οἱ ὀπαδοί του, λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ (ἰωακειμικοὶ), ἐπιδόθηκαν ἕως τὸ 1901 σὲ ἕναν ἀγῶνα ἐπανεκλογῆς του, συγκρουόμενοι μὲ τὴν ἀντιῶακειμικὴ παράταξη.

Ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1884-1901⁴⁷ ὑπάρχουν σκληρὲς διαμάχες μεταξὺ τῶν δύο παρατάξεων (ἰωακειμικῶν-ἀντιῶακειμικῶν). Κυρίως οἱ ἄστοι εἶχαν ὡς στόχο τὴν ἐπιστροφή τοῦ Ἰωακείμ Γ' στὴν ἐξουσία. Ἐπικεφαλῆς τοῦ ἀντιῶακειμικοῦ «κόμματος» ἦταν ὁ Μητροπολίτης Χαλκηδόνος

38. Νανάκης, ὁ.π., σ. 89.

39. Ὁ.π., σ. 89. Στὶς 3 Νοεμβρίου 1839 ὁ Σουλτάνος Ἄμπντοῦλ Μετζίτ (1839-1861) ἐξέδωσε αὐτοκρατορικὸ διάταγμα, τὸ ὀνομαζόμενο Χάτι Σερίφ τοῦ Γκιουλχανέ. Ἦταν τὰ λεγόμενα Τανζιμάτ (μεταρρύθμιση) ποὺ ρύθμιζαν τὴν καθημερινὴ ζωὴ τῶν πολιτῶν. Γιὰ πρώτη φορὰ ὑπῆρχε ἀναφορὰ στὴν ἀσφάλεια.

40. Ὁ.π., σ. 89.

41. Εὐγ. Κωσταρίδης, *Ἡ σύγχρονος ἐλληνικὴ ἐκκλησία*, Ἀθῆναι 1921, σ. 166.

42. Σταυρίδης, ὁ.π., σσ. 220, 241. Βλ. ἐπίσης, Νανάκης, ὁ.π., σ. 54.

43. Σταυρίδης, ὁ.π., σ. 221.

44. Ὁ.π., σ. 221.

45. Ὁ.π., σ. 241.

46. Τσιμάνης, ὁ.π., σ. 217.

47. Νανάκης, ὁ.π., σ. 55.

Γερμανός⁴⁸. Συστοιχισμένοι στην παράταξη αυτή ἦσαν οἱ φορεῖς τοῦ «Γεροντισμοῦ», οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νὰ ἀσκοῦν τὰ ἐθναρχικὰ δικαιώματα τοῦ Πατριαρχείου (τὴν ἐκκλησιαστικὴ-πολιτικὴ ἐξουσία), ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Πορθητῆ. Ἡ ἀντιῶακειμικὴ παράταξη μπορεῖ νὰ παραλληλισθεῖ μὲ τὴν πεφωτισμένη δεσποτεία τῶν εὐρωπαϊῶν ἡγετῶν, οἱ ὁποῖοι πρέσβευαν τὸ δόγμα «τὰ πάντα διὰ τὸν λαὸν ἀλλ' οὐδὲν διὰ τοῦ λαοῦ». Μαζὶ μὲ τοὺς ἀντιῶακειμικοὺς συστρατεύθηκαν ἐπιφανεῖς λαϊκοί, ὅπως ὁ Στεφάνοβιτς⁴⁹.

Οἱ ἀντιῶακειμιστές, μετὰ ἀπὸ τὴν παραίτηση τοῦ Ἰωακείμ Γ', ἐκλέγουν τὸν Ἰωακείμ Δ' (1884-1886), τὸν Διονύσιο Ε' (1887-1891) καὶ τὸν Νεόφυτο Η' (1891-1894)⁵⁰. Μετὰ ἀπὸ τὴν παραίτηση τοῦ τελευταίου (ἔργο τῶν ἰωακειμικῶν ποὺ κυριαρχοῦσαν στὸ ὄργανο τῶν δύο Σωμάτων), τὸ τριπρόσωπο καταρτίσθηκε ἀπὸ τὸν Ἰωακείμ Γ', τὸν ἰωακειμικὸ Λέρου-Καλύμνου, τὸν Ἄνθιμο καὶ τὸν Δρυϊνουπόλεως Γρηγόριο. Οἱ ἀντιῶακειμικοὶ ἀρχιερεῖς ἐξέλεξαν Πατριάρχη τὸν Ἄνθιμο Ζ' (1895-1897)⁵¹ μὲ 9 ψήφους ἔναντι τοῦ Ἰωακείμ (6 ψήφοι). Τὸν Ἄνθιμο διαδέχθηκε ὁ Κωνσταντῖνος Ε' (1897-1901)⁵².

Ἡ Λαϊκὴ Συνέλευση τῶν ἀντιπροσώπων ἀνέδειξε τὸν Ἰωακείμ τὸν Γ' μὲ 83 ψήφους ἔναντι 72 τοῦ Χίου Κωνσταντίνου καὶ 69 τοῦ Βάρνης Πολυκάρπου. Στὶς 25 Μαΐου 1901⁵³ ἐπανεκλέγεται Πατριάρχης ὁ Ἰωακείμ ὁ Γ' ὑπὸ τις ζητωκραυγὲς τοῦ λαοῦ ποὺ εἶχε συγκεντρωθεῖ στὸ Φανάρι. Ἀκόμη καὶ οἱ Ἰσραηλίτες, ποὺ γνώριζαν τὸν Ἰωακείμ τὸν Γ' ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ ὅταν ἦταν Μητροπολίτης, ἔσπευσαν νὰ τὸν συγχαροῦν γιὰ τὴν ἐπανεκλογή του. Ἡ ἐνθρόνιση ὀρίσθηκε γιὰ τὶς 11 Ἰουνίου 1901⁵⁴.

Ὁ διεθνὴς Τύπος εἶχε θετικὰ σχόλια γιὰ τὸ πρόσωπό του. Σημαντικὸ ρόλο στὴν ἐπανεκλογή τοῦ Ἰωακείμ Γ' φαίνεται πὼς ἔπαιξε ἢ τότε

48. Ὁ.π., σ. 55.

49. Ὁ.π., σ. 55.

50. Ὁ.π., σ. 56.

51. Ὁ.π., σ. 56.

52. Ὁ.π., σ. 56.

53. Σπανοῦδης, ὁ.π., σ. 171.

54. Ὁ.π., σ. 243. Ὁ Πρ. Τσιμάνης ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἰωακείμ Γ' ἐπανέρχεται στὸν Θρόνο στὶς 29 Ἰουνίου 1901 (ὁ.π., σ. 218).

έλληνική κυβέρνηση Θεοτόκη-Ρωμανού⁵⁵, ή όποία ήταν αντίθετη πρός τόν προκάτοχό του Κωνσταντίνο Ε΄.

Άμέσως μετά άπό τήν άπόφαση έπανεκλογής του Ίωακείμ Γ΄ στον Πατριαρχικό Θρόνο, οί συγχωριανοί του στο Βαφειοχώριο στόλισαν τούς δρόμους και τά καταστήματά τους με δάφνες. Στην Κωνσταντινούπολη τά δύο «Σώματα» έξέλεξαν μία έπιτροπή για να συνοδεύσει τόν Ίωακείμ άπό τόν Άθω στην Πόλη. Η έπιτροπή άπετελείτο άπό τούς Μητροπολίτες Μηθύμνης, Χίου, Κορυτσάς και Γρεβενών και άπό τούς λαϊκούς Ζ. Ζήση και Ά. Γάγκου⁵⁶. Ο Πατριάρχης θα μεταφερόταν στην Κωνσταντινούπολη με τó άτμόπλοιο «Κρήτη», πού άνήκε στην έταιρεία Κουρτζή, ένώ πλήθος δημοσιογράφων θα επέβαιναν στο πλοίο (ó Καραγιαννίδης, διευθυντής τής «Νέας Έφημερίδος», ó διευθυντής τής «Άμάλθειας» άπό τή Σμύρνη, ó Φωτιάδης του «Ταχυδρόμου» και ó Κ. Σπανούδης)⁵⁷. Ο Μητροπολίτης Μηθύμνης Στέφανος με τó πλοίο «Κρήτη» φθάνει στο Άγιον Όρος, τήν 1η Ίουνίου 1901⁵⁸, για να παραλάβει τόν Ίωακείμ Γ΄.

Τó «Κρήτη» ύπεδέχθησαν οί μοναχοί με κωδωνοκρουσίες και στολισμούς άπό δάφνες, στον όρμο τής Μονής Ίβήρων. Μετά άπό τήν έπίσημη προσφώνηση πρός τόν Πατριάρχη στην Άθωνιάδα Σχολή⁵⁹ και τήν προσφορά τής Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης 300 όθωμανικών λιρών, ó Ίωακείμ Γ΄, μετά άπό δέκα χρόνια παραμονής του στον Άθω, άναχωρεί ξανά για τόν Θρόνο. Στόν δρόμο για τήν Κωνσταντινούπολη τó άτμόπλοιο άγκυροβολεί στην ιδιαίτερη πατρίδα του, τó Βαφειοχώριο, όπου πλήθος κόσμου τόν ύποδέχεται. Παρόμοια είναι και ή ύποδοχή στην Κωνσταντινούπολη, όπου μετά άπό τήν τελετή στο Πατριαρχείο, ξεκίνησε μία πομπή ώς τή γέφυρα του Γαλατᾶ. Έκει ó Πατριάρχης έγινε δεκτός άπό τόν βεζίρη Χαλίλ Ριφαάτ Πασᾶ⁶⁰. Τόν Ίωακείμ Γ΄, ύπεδέχθησαν έπίσης πολλοί άξιωματοῦχοι του κράτους, όπως ó ύπουργός έσωτερικών Μεμδούχ Πασᾶς, ó πρόεδρος του Συμβουλίου

55. Κωσταρίδης, *ό.π.*, σ. 167.

56. Σπανούδης, *ό.π.*, σ. 267.

57. *Ό.π.*, σ. 268.

58. Σταυρίδης, *ό.π.*, σ. 243.

59. *Ό.π.*, σ. 319.

60. Σπανούδης, *ό.π.*, σ. 355.

του κράτους Σαΐτ Πασᾶς καὶ ὁ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν Γεβφὴκ Πασᾶς⁶¹, οἱ ὁποῖοι ἔδειξαν τὴ μεγάλη ἐκτίμησή τους πρὸς τὸ πρόσωπό του. Μετὰ ἀπὸ τὴν ἄφιξη τῆς πατριαρχικῆς ἄμαξας στὸ Φανάρι, ἄρχισε ἡ τελετὴ ἐνθρονίσεως στὸν πατριαρχικὸ ναὸ τὴν 11ῃ Ἰουνίου 1901⁶².

Ἡ Β' Πατριαρχία τοῦ ἐξηνταοκτάχρονου πλέον Πατριάρχου ἦταν ἐπιτυχημένη, ὅπως καὶ ἡ πρώτη. Πιστὸς στὶς ἀρχές του, ὁ Ἰωακείμ Γ' ἐνισχύει τὸ λαϊκὸ στοιχεῖο στὸ Μικτὸ Συμβούλιο⁶³ καὶ ἀποφεύγει τὴ ρήξη μὲ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη⁶⁴. Οἱ ἄστοι τοῦ Γένους (ἔμποροι, πραγματευτάδες) μαζὶ μὲ τὰ στρώματα τῶν μορφωμένων ζητοῦσαν, μέσω τοῦ Ἰωακείμ Γ', νὰ ἐνισχυθοῦν στὶς διοικητικὲς δομὲς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας⁶⁵.

Ὁ Ἰωακείμ Γ', τὴν πρώτη Κυριακὴ μετὰ ἀπὸ τὴν ἑορτὴ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, συνήθιζε νὰ μεταβαίνει καὶ νὰ χοροστατεῖ στὸν ναὸ τῶν Ταταούλων. Ὅμως ἐκείνη τὴν Κυριακὴ στὶς 3 Νοεμβρίου 1912⁶⁶, ὁ Πατριάρχης αἰσθάνθηκε ἀδιαθεσία καὶ ματαίωσε τὴ Θ. Λειτουργία. Παρὰ τὶς θετικὲς ἐκτιμήσεις τῶν θεραπόντων ἰατρῶν Σπανοῦδη καὶ Ἀ. Μελαχροινοῦ, ἡ ὑγεία του ἐπιδειωνόταν. Στὶς 12 Νοεμβρίου τὰ μεσάνυχτα μεταλαμβάνει τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων.

Στὶς 13 Νοεμβρίου τοῦ 1912⁶⁷ (στὶς 3.13 μ.μ.) ὁ Ἰωακείμ Γ', λόγω κυστικῆς μόλυνσεως ἡ ὁποία ἐξελίχθηκε σὲ πνευμονία, ἐνῶ παράλληλα εἶχε προσβληθεῖ ἀπὸ ἀρθρίτιδα τοῦ ὤμου καὶ φλεβίτιδα τοῦ μηροῦ, ὑποκύπτει. Ἡ σορὸς τοῦ Ἰωακείμ Γ', ἀφοῦ ταριχεύθηκε, μὲ ἅπασα τὴν Ἀρχιερατικὴ στολὴ ἐξετέθη σὲ προσκύνημα. Ἡ κηδεῖα τελέσθηκε μὲ μεγαλοπρέπεια στὶς 18 Νοεμβρίου τοῦ 1912⁶⁸ (στὶς 10:00) στὸν πατριαρχικὸ ναὸ, προεξάρχοντος τοῦ Μητροπολίτου Ἀμασειᾶς Γερμανοῦ, μελῶν τῆς Ἱ. Συνόδου καὶ τῶν παρεπιδημούντων Μητροπολιτῶν⁶⁹. Τὸν ἐπικήδειο ἐξεφώνησε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἱ. Συνόδου Ἀπόστολος

61. Ὁ.π., σ. 356.

62. Σταυρίδης, ὁ.π., σ. 223.

63. Ὁ.π., σ. 223.

64. Μὲ τὸν ὄρο Ὑψηλὴ Πύλη ὀνομάζουμε, ὡς γνωστόν, τὸ σουλτανικὸ ἀνάκτορο τὸ ὁποῖο στέγαζε τὴν ὀθωμανικὴ κυβέρνηση.

65. Νανάκης, ὁ.π., σ. 56.

66. Μαυρόπουλος, ὁ.π., σ. 62.

67. Σταυρίδης, ὁ.π., σ. 226. Βλ. ἐπίσης Γεδεών, ὁ.π., σ. 628.

68. Σταυρίδης, ὁ.π., σ. 226.

69. Μαυρόπουλος, ὁ.π., σ. 63.

(μετέπειτα Ρόδου, Άμασειας). Ἡ ἐκφορὰ ἔγινε στὸν πατριαρχικὸ ναὸ μὲ ἀγγήματα τιμητικὰ ἀπὸ τὴ Ρωσία καὶ τὴ Ρουμανία. Ἡ πομπὴ πεζῆ κατέληξε στὴν ἀποβάθρα τοῦ Τζαβελίου, ὅπου ἡ κυβερνητικὴ θαλαμηγὸς «Βαζιφέ» μετέφερε τὴ σορὸ τοῦ Πατριάρχου στὰ Ἰψωμάθεια⁷⁰. Τὸ σκῆνωμα τοῦ Πατριάρχου μετεφέρθη στὶς 21 Νοεμβρίου τοῦ 1912⁷¹ στὴ Μονὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Βαλουκλῆ, ὅπου καὶ ἐνεταφιάσθη.

Στὸν τάφο του εἶναι γραμμένα τὰ ἐξῆς: Ὁ / Πατριάρχης Γρηγόριος Ζ' / τῶ / αἰοιδίμῳ προκατόχῳ αὐτοῦ Πατριάρχου / Ἰωακείμ Γ' / Ἀνθ' ὧν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους / εὐσεβοφρόνως εἰργάσατο. Ἱερὸν. / Ἐγεννήθη ἐν Βαφεοχωρίῳ τοῦ Βοσπόρου / Τῆς ἸΗ' Ἰανουαρίου ,ΑΩΛΔ'. / Ἀπεβίωσε δὲ τῆς Π' Νοεμβρίου ,ΑΟΙΒ' / Πατριαρχεύσας δις 1878-1884 καὶ 1901-1912. / Ἀνηγγέρθη ὁ τύμβος οὗτος κατὰ / Ὀκτώβριον τοῦ 1924.

Ἐνδοεκκλησιαστικὲς ἐξελίξεις

Μὲ τὸ Χάτι-Χουμαγιούν (1856)⁷² καὶ τοὺς Γενικοὺς Κανονισμοὺς (1860)⁷³, ποὺ ἐκπονήθηκαν ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ καὶ ἐπικυρώθηκαν ἀπὸ τὴν Ἵψηλὴ Πύλη, κάθε κοινότητα ἀποτελοῦσε αὐτοδιοικούμενη κοινοτικὴ μονάδα μὲ καταστατικὸ ποὺ φήφιζε ἢ ἴδια καὶ μὲ πρόεδρο τὸν μητροπολίτη τῆς. Μέσα στὶς κοινότητες ὑπῆρξαν ἀντιπαραθέσεις, ἀντεγκλήσεις καὶ διενέξεις. Τὸ Χάτι-Χουμαγιούν (1858-1860) εἶχε στόχο τὴν κατάργηση τοῦ «Γεροντισμοῦ» καὶ τὴ συμμετοχὴ τῶν λαϊκῶν στὴ διοίκηση τοῦ Πατριαρχείου. Οἱ κεκαλυμμένοι στόχοι ἦσαν: α) ὁ περιορισμὸς τῆς ρωσικῆς ἐπιρροῆς στὸν Θρόνο (μέσω τοῦ Νικολάου Ἀριστάρχου) καὶ β) ἡ ἐνίσχυση τῶν νεοφαναριωτῶν (φιλοδυτικοί), οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑπὲρ τῶν μεταρρυθμιστῶν στὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία καὶ συσπειρώνονταν γύρω ἀπὸ τοὺς Ἰωάννη Ψυχάρη καὶ Στέφανο Βογορίδη⁷⁴.

70. Σταυρίδης, ὁ.π., σ. 246. Βλ. ἐπίσης Μαυρόπουλος, ὁ.π., σ. 63.

71. Σταυρίδης, ὁ.π., σ. 226.

72. Νανάκης, ὁ.π., σ. 85.

73. Ὁ.π., σ. 85.

74. Δ. Σταματόπουλος, *Μεταρρύθμιση καὶ ἐκκοσμίσκευση. Πρὸς μίαν ἀνασύνθεση*

Τὸ 1860⁷⁵ ψηφίζονται οἱ «Γενικοὶ Κανονισμοί», ὅπου καθορίζουν τὰ τῆς ἐκλογῆς ἢ τὸν διορισμὸ τοῦ Πατριάρχου, τὰ προσόντα τοῦ ὑποψήφιου Πατριάρχου, τὶς προϋποθέσεις τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως, τὰ προσόντα καὶ τὸν τρόπο ἐκλογῆς τῶν ἀρχιερέων, τὸν τρόπο σχηματισμοῦ τῆς Συνόδου τῶν Μητροπολιτῶν, τὶς σχέσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου μὲ τὴ Σύνοδο καὶ ἀντιστρόφως, τὶς ὑποχρεώσεις τῶν Συνοδικῶν, τὸν σχηματισμὸ τοῦ Διαρκοῦς Μικτοῦ Συμβουλίου, τὶς ἐπιχορηγήσεις τοῦ Πατριάρχου, τῶν ἀρχιερέων, τῶν πατριαρχικῶν ὑπαλλήλων καὶ τέλος τὶς γενικὲς διατάξεις γιὰ τὰ μοναστήρια⁷⁶.

Ὁ «Γεροντισμὸς» ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τοὺς «Γενικοὺς Κανονισμοὺς» στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ.⁷⁷ Ὁ «Γεροντισμὸς» ξεκίνησε ἐπὶ πατριαρχίας Σαμουήλ Χανζερῆ⁷⁸ (1763-1768), ὅταν ἔλαβε ἀπὸ τὴν Πύλη τὸ Χάττι Σερίφ καὶ χώρισε τὴ σφραγίδα σὲ τέσσερα μέρη. Τὸ ἓνα τὸ κρατοῦσε ὁ Πατριάρχης καὶ τὰ ὑπόλοιπα τρεῖς ἀρχιερεῖς τῶν ἐγκρίτων. Μία δεύτερη σφραγίδα τὴν κατεῖχαν ἀρχιερεῖς καὶ λαϊκοὶ ἀπὸ κοινοῦ. Μὲ τὸν «Γεροντισμὸ» περιορίζεται ἡ πατριαρχικὴ ἐξουσία καὶ ἐνισχύεται ἡ θέση τῶν «Γερόντων». Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ περιορισμὸς τῆς πατριαρχικῆς δικαιοδοσίας γίνεται παράλληλα μὲ τὸν περιορισμὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Σουλτάνου. Μὲ τὸν «Γεροντισμὸ» ἐπώνυμοι λαϊκοὶ συμμετέχουν στὶς διοικητικὲς ὑποθέσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου⁷⁹. Οἱ ὀκτὼ Γέροντες συνοδικοί (Καισαρείας, Ἐφέσου, Ἡρακλείας, Κυζίκου, Νικαίας, Χαλκηδόνος, Νικομηδείας καὶ Δέρκων) καταλαβαίνουν ὅτι τὸ σύστημα τοῦ «Γεροντισμοῦ», ἔχει τελειώσει⁸⁰.

Μὲ τοὺς Γενικοὺς Κανονισμοὺς τὸ 1860⁸¹, οἱ ἀρμοδιότητες τῶν «Γερόντων» περιορίζονται καὶ ἡ διοίκηση περιέρχεται σὲ ὅλους τοὺς ἀρχιερεῖς. Ἐπίσης ἐνισχύεται ἡ θέση τῶν λαϊκῶν, οἱ ὅποιοι ἐκλέγονται

τῆς ἱστορίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 19ου αἰ., ἐκδ. Ἀλεξάνδρεια, Ἀθήνα 2003, σ. 378.

75. *Νανάκης, ὁ.π., σ. 86.*

76. *Ὁ.π., σ. 86.*

77. *Ὁ.π., σ. 86.*

78. *Ὁ.π., σ. 87.*

79. *Ὁ.π., σ. 87.*

80. *Ὁ.π., σ. 116.*

81. *Ὁ.π., σ. 87.*

ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τῶν ἐνοριῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως γιὰ νὰ συμμετέχουν ὡς μέλη στὸ Διαρκὲς Μικτὸ Συμβούλιο γιὰ νὰ διαχειρίζονται τὰ κοινά⁸².

Τὸ προσωρινὸ Ἐθνικὸ Συμβούλιο ἐπρόκειτο νὰ ἐκλέξει τόσο τὸ σῶμα τῆς ἱεραρχίας ποὺ θὰ συνεδρίαζε κατὰ τὸ συνταγματικὸ ὅσο καὶ τοὺς λαϊκοὺς ἐκπροσώπους, δηλαδὴ τὴν Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδο καὶ τὸ Διαρκὲς Μικτὸ Συμβούλιο, κυρίαρχα ὄργανα τῶν διοικητικῶν δομῶν τοῦ Πατριαρχείου. Ἔτσι, ἡ ἀντίδραση τῶν «Γερόντων» ἦταν ἀναμενόμενη. Ὅταν ἦταν Πατριάρχης, ὁ Κύριλλος Ζ΄ ζήτησε τὴν ἀναχώρηση καὶ ἐπιστροφή τῶν «Γερόντων» (τοῦ Ἐφέσου Παΐσιου, τοῦ Ἡρακλείας Παναρέτου, τοῦ Κυζίκου Ἰωακείμ, τοῦ Χαλκηδόνας Γερμανοῦ, τοῦ Νικομηδείας Διονυσίου) στὶς μητροπόλεις τους⁸³. Ἔτσι ἔχουμε τὴ σύγκρουση τῶν δύο παρατάξεων. Πρωτεργάτες τοῦ «Γεροντισμοῦ» ἀνεδείχθησαν ὁ Χαλκηδόνας Γεράσιμος καὶ ὁ Νικομηδείας Διονύσιος. Παρὰ τὴν ψήφιση τῶν «Γενικῶν Κανονισμῶν», ὁ «Γεροντισμός», βρίσκεται σὲ ἰσχὺ. Τὸ ἀποφασιστικὸ τέρμα στὸ παλιὸ σύστημα τὸ ἔδωσε ὁ Ἰωακείμ Γ΄⁸⁴.

Ἱστορικὸ πλαίσιο

Ἡ Βρετανία⁸⁵ ἦταν αὐτὴ ποὺ ἀσκοῦσε οὐσιαστικὴ πολιτικὴ στὴ Μεσόγειο καὶ κατ' ἐπέκταση στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. Ἦθελε νὰ ἐλέγχει τὶς ναυτικὲς ὁδοὺς πρὸς τὶς Ἰνδίες⁸⁶. Ἔτσι ἦταν ὑπέρμαχος τοῦ δόγματος τῆς ἀκεραιότητος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Μόνον ὅταν κατέστη ἀναπόφευκτη ἡ κατάρρευση τῆς Τουρκίας, ἐνεθάρρυνε τὶς ἐθνικὲς κινήσεις στὰ Βαλκάνια τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων (1832) καὶ Αἰγυπτίων (1840)⁸⁷. Προσπαθώντας νὰ ἐμποδίσει τὴ ρωσικὴ πολιτικὴ τοῦ πανσλαβισμοῦ, ἡ Βρετανία ἐνίσχυσε τοὺς Νεοτούρκους⁸⁸.

82. Ὁ.π., σ. 88.

83. Ὁ.π., σ. 116.

84. Ὁ.π., σ. 116.

85. Ν. Σβορώνος, *Ἐπισκόπηση τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας*, ἐκδ. Θεμέλιο, Ἀθήνα 1981, σ. 105.

86. Ὁ.π., σ. 106.

87. Ὁ.π., σ. 106.

88. Ὁ.π., σ. 106.

Τὸν Μάιο τοῦ 1875⁸⁹ ξεσπᾶ ἡ ἐπανάσταση στὴ Βοσνία καὶ τὸ 1877⁹⁰ ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος. Ἐπίσης τὸ Συνέδριο τοῦ Βερολίνου τὸ 1878⁹¹ ἦταν καθοριστικὸ γιὰ τίς ἐξελίξεις στὴν περιοχὴ. Ἐνας νέος παίκτης ἐμφανίσθηκε στὴν περιοχὴ, ἡ Γερμανία ὑπὸ τὸν Βίσμαρκ⁹². Ἡ Γερμανία διεισδύει στὴν Τουρκία καὶ ἡ Μακεδονία βρίσκεται στὸ ἐπίκεντρο τῶν ἐξελίξεων, ἀφοῦ ἀποτελεῖ τὸν δρόμο του „Drang nach osten“⁹³. Ἑλλάδα, Βουλγαρία, Σερβία, Ρουμανία ἀνταγωνίζονται γιὰ τὴν κυριαρχία τῆς περιοχῆς⁹⁴. Τὸ 1885⁹⁵ ἡ Βουλγαρία προσαρτᾶ τὴν Ἄν. Ρωμυλία. Ἐνας ἀγώνας ξεκινᾶ ἀνάμεσα στὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὴ βουλγαρικὴ Ἐξαρχία γιὰ ἐπικράτηση στὴν περιοχὴ⁹⁶. Οἱ Μ. Δυνάμεις ἐπενδύουν στοὺς Ἕλληνας, στὸν ἀντίποδα τοῦ «πανσλαβικοῦ ὁράματος»⁹⁷ τῆς Ρωσίας ἢ τῆς διατηρήσεως τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ ἔνωση τῆς Ἰταλίας (1871)⁹⁸ ἐπεσκίασε τὴν Ἑλλάδα ὡς ὑποψήφια ναυτικὴ δύναμη.

Τὸ 1908⁹⁹ γίνεται ἡ ἀνακήρυξη τοῦ τουρκικοῦ Συντάγματος ὑπὸ τοὺς Νεοτούρκους. Ὁ ἴδιος ο Ἰωακεῖμ Γ' τόνιζε: «Ἐχῶ πικρὰν πείραν τοῦ πρώτου τουρκικοῦ Συντάγματος. Πρέπει νὰ εἴμεθα ἐφεκτικοὶ εἰς ἐνθουσιασμοὺς καὶ ἐσπευσμένους ἐκδηλώσεις, ἀναμένοντες νὰ ὀμιλήσουν τὰ γεγονότα. Τὸ παρελθὸν δυστυχῶς διδάσκει, ὅτι τὸ ἀνακηρυχθὲν Σύνταγμα θὰ ἀποβεῖ εἰς βάρους τῶν προνομίων τοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ»¹⁰⁰.

Τὸ 1903-1908¹⁰¹ προκύπτει τὸ ζήτημα τῶν Μητροπολιτῶν τῆς Μακεδονίας, ἐν ὄψει του ἐθνικισμοῦ στὴ Βαλκανικὴ. Ἡ Ἰψηλὴ Πύλη

89. Ἀσπρέας, ὁ.π., σ. 75.

90. Ὁ.π., σ. 75.

91. Ν. Σβορώνος, ὁ.π., σ. 108.

92. Ὁ.π., σ. 108.

93. Ὁ.π., σ. 108.

94. Ὁ.π., σ. 108. Διεισδύστε πρὸς τὰ ἀνατολικά.

95. Ὁ.π., σ. 108.

96. Ὁ.π., σ. 109.

97. Γ. Β. Δερτιλῆς, *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους 1830-1920*, τόμ. Α', Ἀθήνα 52009, σ. 366.

98. Ὁ.π., σ. 367.

99. Σταυρίδης, ὁ.π., σ. 244.

100. Μαυρόπουλος, ὁ.π., σ. 56.

101. Σταυρίδης, ὁ.π., σ. 244.

καταγγέλλει τούς Μητροπολίτες τῆς Μακεδονίας ὅτι λαμβάνουν μέρος σὲ φυλετικούς ἀγῶνες ὅπως ὁ Μελενίκου Κωνσταντίνος, ὁ Ἐλευθερουπόλεως Γερμανός, ὁ Γρεβενῶν Αἰμιλιανός καὶ ὁ Καστορίας Γερμανός Καραβαγγέλης.

Τὸ 1912¹⁰² ξεκινᾷ ὁ Α΄ Βαλκανικὸς πόλεμος, ἐνῶ προηγήθηκε μία περίοδος ἀναταραχῶν. Ἡ Σερβία, τὸ Μαυροβούνιο, ἡ Βουλγαρία, ἡ Ἑλλάδα κηρύσσουν τὸν πόλεμο στὴν Τουρκία. Ἡ κατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καὶ ἡ προσέλαση τῶν Βουλγάρων στὸ Μέτρας (Τσατάλτζαν) ἀναπτρώνει τὶς ἐλπίδες γιὰ ἀπελευθέρωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως¹⁰³.

Στις 3 Νοεμβρίου 1912¹⁰⁴ ξεσπᾷ ὁ βουλγαροτουρκικὸς πόλεμος καὶ ὁ Ἰωακείμ Γ΄ καλεῖ τὸν Κάπου Κεχαγιάν Ἀντώνιο Οἰκιάδη νὰ μεταβεῖ στὸν Μ. Βεζύρη γιὰ νὰ ζητήσῃ τὰ κλειδιὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγ. Σοφίας, φοβούμενος βανδαλισμὸ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ διευθυντὴς τῶν θρησκευμάτων ἀπαντᾷ: «Ἀλλάχ μπιλίρ», δηλαδὴ ὁ Θεὸς ξεύρει.

Πολιτικὴ κατάσταση στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ 1875 ὠς τὸ 1884

Στις 19 Μαρτίου τοῦ 1875¹⁰⁵ ὁ Δημήτριος Βούλγαρης προέβη σὲ πολιτικὸ πραξικόπημα, παραβλέποντας ὅτι διέθετε μόνον 85 βουλευτές. Ἡ ἀντιπολίτευση καὶ ὁ Τύπος καυτηρίασαν τὴ συμπεριφορὰ τοῦ Βούλγαρη. Οἱ ἀντίπαλοί του ὀνομάσθηκαν «Στηλίτες» καὶ οἱ ἐνέργειες τοῦ πρωθυπουργοῦ «Στηλιτικά»¹⁰⁶. Κάτω ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀντιδράσεις ὁ βασιλεὺς, στις 27 Ἀπριλίου 1875¹⁰⁷, ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸ κυβερνήσεως στὸν Χαρίλαο Τρικούπη. Ἔτσι στις 27 Ἀπριλίου 1875¹⁰⁸ ὁ Τρικούπης σχημάτισε τὴν πρώτη ἀπὸ τὶς ἑπτὰ συνολικὰ κυβερνήσεις του. Στις

102. Ὁ.π., σ. 245.

103. Μαυρόπουλος, ὁ.π., σ. 60.

104. Τσιμάνης, ὁ.π., σ. 226.

105. Π. Β. Πετρίδης, *Πολιτικὴ Ἱστορία, ἀπὸ τὴν ἐν Ἀθήναις Β΄ Συνέλευση στὴν ἐκθρόνιση τοῦ Κωνσταντίνου Γλύξμπουργκ, 1862-1917*, τόμ. 2, ἐκδ. Γκοβόστης, Ἀθήνα χ.χ., σ. 117.

106. Ὁ.π., σ. 119.

107. Ὁ.π., σ. 121.

108. *Ἱστορία τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους*, τόμ. Π΄, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1977, σ. 294.

ἐκλογές τῆς 18 Ἰουλίου τοῦ 1875¹⁰⁹ ὁ Τρικούπης συγκέντρωσε μόνον 20 ἔδρες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προεδρία ἀνέλαβε τὰ Ὑπουργεῖα Ἑσωτερικῶν καὶ Ἐξωτερικῶν.

Ἡ τριετής κυβέρνησις τοῦ Χ. Τρικούπη ἦταν ἡ πιὸ μακροχρόνια κοινοβουλευτικὴ κυβέρνησις. Κυβέρνησε ἀπὸ τὸ 1882¹¹⁰ ὡς τὸ 1885¹¹¹. Παρ' ὅλα αὐτὰ πολλὰς ἦσαν καὶ οἱ ἀλλαγές στὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τῆς χώρας. Ὁ Τρικούπης πέρασε τὴν ἀρχὴ τῆς «δεδηλωμένης», μὲ τὴν ὁποία καταργοῦνταν τὰ ἄρθρα 31 καὶ 37 βάσει τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ὀρίζει καὶ νὰ παύει Ὑπουργοὺς καὶ τὸ δικαίωμα νὰ διαλύει τὴ Βουλὴ¹¹². Ἀντίθετα, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος ἔπρεπε νὰ ἔχει τὴν πλειοψηφία στὴ Βουλὴ. Ἡ κυβέρνησις σύμφωνα μὲ τὸν Τρικούπη θὰ ἀσκοῦσε καὶ τὴν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία¹¹³. Ὅριζονταν τὸ ἀναλογικὸ σύστημα, ἡ ποινικὴ εὐθύνη τῶν Ὑπουργῶν καὶ προσόντα γιὰ τὴν πρόσληψη τῶν δημόσιων ὑπαλλήλων¹¹⁴. Νικητὴς ὅμως τῶν ἐκλογῶν ἀνεδείχθη ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνοδοῦρος¹¹⁵, μὲ 80 βουλευτές. Ἡ νέα κυβέρνησις ἐκαλεῖτο νὰ πάρει θέση στὶς ἐξωτερικὰς ἐξελίξεις, μὲ τὴν ἐπανάστασις στὴν Ἑρζεγοβίνη¹¹⁶. Μόλις στὶς ἐκλογές τῆς 20ῆς Δεκεμβρίου 1881¹¹⁷ θὰ καταφέρει νὰ ἀποσπάσει τὴν πλειοψηφία ὁ Χαρ. Τρικούπης. Τὸ 1876¹¹⁸, ξεσπᾷ ὁ Σερβοτουρκικὸς πόλεμος. Ἀπὸ τὸ 1876¹¹⁹ ἀντάρτες ὑπὸ τὸν λήσταρχο Καραπατάκη¹²⁰ καὶ Παναγιώτη

109. Ὁ.π., σ. 125.

110. Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους: ἐγχρωμη-εἰκονογραφημένη* (σημειώσεις, βελτιώσεις καὶ προσθήκες μέχρι τοῦ 1930 ὑπὸ τοῦ Παύλου Καρολίδου, συμπληρωμένη μέχρι τὸ 1993 ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Ἀναστασιάδη), τόμ. 9ος, ἐκδ. Ἀλέξανδρος, Ἀθήνα-Θεσσαλονίκη 1994-2001, σ. 283.

111. Ὁ.π., σ. 283.

112. Πετρίδης, ὁ.π., σ. 126.

113. Ὁ Σβῶλος χαρακτήρισε τὸν λόγο τοῦ Τρικούπη στὴ Βουλὴ «ἱστορικόν», «πρότυπο κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας» *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους* (Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν), ὁ.π., τόμ. Π', σ. 295.

114. Ὁ.π., σ. 295.

115. Πετρίδης, ὁ.π., σ. 127.

116. Παπαρρηγόπουλος, *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους...*, ὁ.π., σ. 271.

117. Πετρίδης, ὁ.π., σ. 127.

118. Παπαρρηγόπουλος, ὁ.π., σ. 270.

119. Παπαρρηγόπουλος, ὁ.π., σ. 270.

120. Ὁ.π., σ. 339.

Καλόγηρο¹²¹ παρενοχλοῦσαν τοὺς Τούρκους στὸν Ἄλμυρό¹²², τὴν Οὔσα¹²³ καὶ τὸ Πήλιο¹²⁴.

Ἡ πολιτικὴ ἀστάθεια στὴν Ἑλλάδα συνεχιζόταν. Στις 26 Ἀπριλίου τοῦ 1874¹²⁵ συντάσσει ὑπόμνημα ὁ Τρικούπης μὲ τοὺς ὄρους ποὺ θὰ τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ ἀναλάβει τὴ διακυβέρνηση τῆς χώρας. Μὲ αὐτὸ ζητοῦσε τὴν τροποποίηση τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος τοῦ 1877¹²⁶ καὶ τὴ μεταρρύθμιση περὶ τῆς ἀστικῆς εὐθύνης τῶν Ὑπουργῶν. Τὶς ιδέες αὐτὲς τὶς καταθέτει στό «Ἐθνικὸ Πνεῦμα»¹²⁷. Τὸ ὑπόμνημα ἀπερρίφθη ἀπὸ τὸ Στέμμα, κυρίως λόγω τῆς ἐλευθέρας ὑπουργικῆς ἐνέργειας τῶν Ὑπουργῶν ποὺ προεβλέπετο.

Μετὰ ἀπὸ ἀπανωτὲς παραιτήσεις κυβερνήσεων, στις 26 Μαΐου 1877¹²⁸ σχηματίσθηκε Οἰκουμενικὴ κυβέρνηση μὲ πρόεδρο τὸν ναύαρχο Κωνσταντῖνο Κανάρη¹²⁹. Ἡ νέα κυβέρνηση φήφισε τὸν καινούργιο ἐκλογικὸ νόμο¹³⁰. Ἐπίσης ἡ νέα διοίκηση εἶχε νὰ διαχειρισθεῖ τὸν ρωσοτουρκικὸ πόλεμο ποὺ εἶχε ξεσπάσει¹³¹. Ἡ Ρωσία¹³² πίεζε τὴν Ἑλλάδα νὰ βγεῖ στὸν πόλεμο στὸ πλευρὸ τῆς μετὰ ἀπὸ τὶς ἀποτυχίες τῆς Πλεύνας. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἦταν ὑπὲρ τῆς συμμετοχῆς τῆς χώρας στὸν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας¹³³. Ὁ βασιλιάς, ὁ Κουμουन्दούρος¹³⁴, ὁ Κανάρης¹³⁵ συμφώνησαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Ρώσους. Ἡ φιλότουρκη Ἀγγλία τοῦ Δίσδραελ (Disraeli)¹³⁶ ἀνέλαβε νὰ κατευνάσει τοὺς ἐτοιμοπόλεμους Ἑλληνας. Μάλιστα οἱ Ἄγγλοι¹³⁷ πράκτορες εἶχαν

121. Ὁ.π.

122. Ὁ.π.

123. Ὁ.π.

124. Ὁ.π.

125. Δ. Ἀ. Πετράκης, *Δημοσιογράφοι καὶ Δημοσιογραφία*, Ἐν Ἀθήναις 1921, σ. 133.

126. Ὁ.π., σ. 134.

127. Ὁ.π., σ. 135.

128. *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους* (Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν), ὁ.π., τόμ. Π', σ. 298.

129. Ὁ.π., σ. 298.

130. Ὁ.π., σ. 298.

131. Παπαρρηγόπουλος, *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους...*, ὁ.π., σ. 270.

132. Ὁ.π., σ. 274.

133. Πετρίδης, ὁ.π., σ. 135.

134. Παπαρρηγόπουλος, ὁ.π., σ. 274.

135. Ὁ.π., σ. 274.

136. Ὁ.π., σ. 274.

137. Ὁ.π., σ. 275.

ρόλο να εμποδίσουν τους Έλληνες επαναστάτες της Θεσσαλίας. Οί Τούρκοι¹³⁸ από την πλευρά τους είχαν σχεδιάσει να στείλουν στόλο στον Πειραιά για αντιπερισπασμό. Τελικά μετά από τις υποδείξεις των Βρετανών για εϋνοϊκές ρυθμίσεις στο επικείμενο συνέδριο ειρήνης, ο Κουμουνδούρος¹³⁹ ως πρωθυπουργός τάχθηκε στο πλευρό των Βρετανών. Παρά τις επαναστάσεις σε Ήπειρο, Θεσσαλία, Μακεδονία και Κρήτη ή συνθήκη του Άγ. Στεφάνου ικανοποιούσε τη Βουλγαρία. Με τη συνθήκη του Βερολίνου το 1881¹⁴⁰, μέρος της Ήπειρου και όλη η Θεσσαλία προσαρτήθηκαν στην Ελλάδα.

Το 1878¹⁴¹ ο Λεωνίδας Βούλγαρης είχε αποβιβαστεί στο Πήλιο, όπου ύψωσε την ελληνική σημαία. Επίσης σχηματίστηκε προσωρινή κυβέρνηση υπό τον Μπασδέκη¹⁴² και 60 πληρεξούσιους από τα χωριά. Στις 14 Ιανουαρίου του 1878¹⁴³ ξεσπούν ταραχές στην Αθήνα από τους υποστηρικτές του πολέμου με την Τουρκία. Τα αποτελέσματα της συνθήκης του Άγ. Στεφάνου εξαγρίωσαν τον λαό που απείλησε ακόμη και τα σπίτια των Υπουργών και του Κουμουνδούρου¹⁴⁴. Με την ανάληψη της εξουσίας από τον Άλ. Κουμουνδούρο στις 21 Ιανουαρίου 1878¹⁴⁵, δίδεται η διαταγή στον ελληνικό στρατό να εισβάλει στην Θεσσαλία. Η Αγγλία¹⁴⁶ άγκυροβόλησε τις δυνάμεις της στον Έλλησποντο ενώ η Ρωσία¹⁴⁷ κατευθυνόταν προς την Κωνσταντινούπολη. Εν τῷ μεταξύ ξεσπᾶ κρίση στις σχέσεις του βασιλέως Γεωργίου Α' με τον Υπουργό Στρατιωτικών Ζυμβρακάκη¹⁴⁸, που καταλήγει στην παραίτηση της Οικουμενικής κυβερνήσεως (21 Οκτωβρίου 1878).

Στον απόηχο αυτών των εξελίξεων ή ελληνική εισβολή στη Θεσσαλία καταλήγει σε φιάσκο. Η κυβέρνηση αναγκάζεται να αποφασίσει την

138. Ό.π., σ. 275.

139. Πετρίδης, ό.π., σ. 135.

140. Ό.π., σ. 136.

141. *Ιστορία του ελληνικού έθνους* (Εκδοτικής Αθηνών), ό.π., τόμ. ΙΓ', σ. 339.

142. Ό.π., σ. 339.

143. Γ. Κ. Ασπρέας, *Πολιτική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδος 1821-1960*, τόμ. 2, έκδ. «Χρήσιμα Βιβλία», σ. 92.

144. Παπαρηγόπουλος, ό.π., σ. 275.

145. Ασπρέας, ό.π., σ. 92.

146. Ό.π., σ. 92.

147. Ό.π., σ. 92.

148. Ό.π., σ. 93.

ανάκληση τῶν στρατιωτικῶν τῆς δυνάμεων κάτω ἀπὸ τὸν φόβο τῆς παρουσίας τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου στὸ Φάληρο¹⁴⁹. Στὶς 14 Ἰανουαρίου 1880¹⁵⁰ ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἄλ. Κουμουνοῦρου παραιτεῖται καὶ στὶς 11 Μαρτίου 1880¹⁵¹ ἀναλαμβάνει τὴ διακυβέρνησις τῆς χώρας ὁ Χ. Τρικούπης, ὁ ὁποῖος εὐθυγραμμιζόταν μὲ τὸν βασιλέα. Ὁ νέος πρωθυπουργὸς πραγματοποίησε ἀλλαγὰς στὴν ἀγροτικὴ φορολογία καὶ στὸ στράτευμα.

Σχέσεις Ἰωακείμ Γ' μὲ Χαρίλαο Τρικούπη

Ὁ Χαρίλαος Τρικούπης γεννήθηκε στὸ Ναύπλιο στὶς 11 Ἰουλίου τοῦ 1832. Ἦταν γιὸς τοῦ Σπυριδῶνος Τρικούπη, πολιτικοῦ, ἱστορικοῦ καὶ ἐπίσης πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Αἰκατερίνης, τὸ γένος Μαυροκορδάτου. Σπούδασε νομικὴ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ μετὰ ἀπὸ τριετὴ φοίτησις συμπλήρωσε τὶς σπουδὲς του στὸ Παρίσι. Μὲ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του χρημάτισε ἰδιαίτερος γραμματέας τοῦ πατέρα του Σπυριδῶνος, πού τότε ἦταν πρέσβης στὸ Λονδίνο καὶ ἀκολούθως τὸ 1856 διορίσθηκε ἐπίσημος γραμματέας τῆς πρεσβείας στὸ Λονδίνο, ἀκολουθώντας τὸ διπλωματικὸ σῶμα. Τὸ 1863¹⁵² ἐστάλη στὴν Ἑλλάδα ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς παροικίας γιὰ τὴν Ἐθνικὴ Συνέλευσις¹⁵³, ἐνῶ βοήθησε στὶς διαπραγματεύσεις γιὰ τὴν παραχώρησις τῆς Ἑπτανήσου¹⁵⁴. Ἔτσι ἔγινε Ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν στὴν κυβέρνησις τοῦ Ἄλ. Κουμουνοῦρου τὸ 1866-1867¹⁵⁵ καὶ στὴν Οἰκουμενικὴ τὸ 1877-78¹⁵⁶.

Στόχος τῆς πανελληνίας πολιτικῆς τοῦ Τρικούπη¹⁵⁷ ἦταν νὰ κινεῖ τὰ νήματα ἢ Ἀθήνα σὲ ὁλόκληρο τὸν ἑλληνικὸ κόσμο. Γι' αὐτὸ ζήτησε ὁ

149. Ὁ.π., σ. 93.

150. Ὁ.π., σ. 118.

151. Ὁ.π., σ. 119.

152. Ὁ.π., σ. 283.

153. Τότε δικαίωμα συμμετοχῆς στὴν Ἐθνικὴ Συνέλευσις εἶχαν καὶ οἱ Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ· Ὁ.π., σ. 283.

154. Ὁ.π., σ. 283.

155. Ὁ.π., σ. 283.

156. Ὁ.π., σ. 283.

157. Ὁ.π., σ. 288.

Κυβερνήτης τῆ συνδρομῆ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακεῖμ Γ'¹⁵⁸. Μάλιστα οἱ οἰκονομικὲς ἐνισχύσεις τοῦ Θρόνου ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τὰ ἔτη 1882-85¹⁵⁹ εἶχαν σκοπὸ νὰ ὑποτάξουν τὸν Θρόνον στὶς ἐπιδιώξεις τῆς Ἀθήνας. Ὁ Τρικούπης προχώρησε ἕνα βῆμα παραπέρα. Ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1882¹⁶⁰ ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἀποφάσισε νὰ στέλνει ἀπευθείας τὶς ἐνισχύσεις τοῦ πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, παρακάμπτοντας τὸν Ἰωακεῖμ Γ', τὸν ὁποῖο κατηγοροῦσαν γιὰ οἰκονομικὲς ἀτασθαλίαι. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Πατριάρχου ἦταν ἄμεση. Στὰ τέλη Δεκεμβρίου-ἀρχῆς Ἰανουαρίου 1883¹⁶¹ στέλνει ἐπιστολὰς στοὺς ἀρχιερεῖς νὰ μὴ δέχονται τὴν ἐνίσχυση τῆς Ἀθήνας. Τελικὰ μετὰ ἀπὸ διακοπὴ τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων μετὰ τῶν δύο, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1883¹⁶², ὁ Θρόνος ἐνισχύεται μὲ 100.000 δραχμὰς. Ὁ Πατριάρχης ἐκαλεῖτο νὰ κατευθύνεται ἀπὸ τὴν Ἀθήνα σὲ ζητήματα μὴ ἐκκλησιαστικά. Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐκαλοῦντο ἀπὸ τὸν Χαρίλαο Τρικούπη: «Ὡς πρόμαχοι τῶν ἐθνικῶν ἐλευθεριῶν καὶ νὰ ὑπακούουν τῷ ἀντιπροσωπεύοντι αὐτὸν Γενικῷ προξένῳ τῆς Α.Μ.». Βέβαια ὁ Ἰωακεῖμ Γ', ἔχοντας ἐπίγνωσις τῆς θέσεώς του ὡς ἐθνάρχης γιὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀντέδρασε στὰ σχέδια τῆς Ἀθήνας, ἡ ὁποία ἤθελε ὁ Θρόνος νὰ ἀκολουθεῖ τὶς ὑποδείξεις τοῦ ὑπουργείου ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ ἐλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἦταν στραμμένη πρὸς τὶς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίαι τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπου ἀνταγωνίζονταν Ἕλληνας καὶ Βούλγαροι¹⁶³. Ὁ Χαρ. Τρικούπης¹⁶⁴ ὡς κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος εἶχε ἐγκαινιάσει μίαν πολιτικὴν προσέγγισιν μὲ τὴν Τουρκίαν γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸν κίνδυνον τοῦ σλαβισμού καὶ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς Ἑλλάδος¹⁶⁵. Ἔτσι ἀνέλαβε μίαν

158. Ὁ.π., σ. 288.

159. Χρ. Δ. Καρδαρᾶς, *Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ὁ ἀλύτρωτος ἐλληνισμός: μετὰ τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου (1878)*, ἐκδ. Ἐπικαιρότητα, Ἀθήνα 1996, σ. 241.

160. Ὁ.π., σ. 252.

161. Ὁ.π., σ. 253.

162. Ὁ.π., σ. 258.

163. Παπαρηγηγόπουλος, ὁ.π., σ. 289.

164. Μ. Ἀποστολοπούλου καὶ Κ. Χατζηαντωνίου, *Νεοελληνικὴ Ἱστορία, 1843-1941*, ἐκδ. Πελεκάνος, Ἀθήνα χ.χ., σ. 88.

165. Ὁ.π., σ. 89.

οργανωμένη πολιτιστική άντεπίθεση κατά τών Σλάβων σὲ μεικτὲς περιοχὲς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης¹⁶⁶. Ἡ βουλγαρική πολιτική στὴν Ἀν. Μακεδονία, Ἀν. Ρωμυλία, Δυτική Θράκη ἦταν ἐχθρική πρὸς τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς¹⁶⁷. Ἡ Ἀγ. Πετρούπολη μέχρι τὸ 1885¹⁶⁸ ἐπιθυμοῦσε τὴν εἰρηνική συμβίωση σλαβικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ στὶς περιοχὲς. Ὁ βασιλεὺς στὴν Ἑλλάδα ἦταν ὑπὲρ τῶν ὑποδείξεων τῆς Ρωσίας ἐνῶ ὁ Χαρ. Τρικούπης¹⁶⁹ ἦταν ἀντίθετος, βλέποντας τὸν βουλγαρικό ἐπεκτατισμό¹⁷⁰.

Τὸ 1870¹⁷¹ ἰδρύεται ὁ σύλλογος «Πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων» ποὺ ἀργότερα μετονομάσθηκε «Εὐσεβῆς Πηγῆ»¹⁷². Ὁ σύλλογος εἶχε σκοπὸ τὴν παρέμβασή του στὰ ἐκπαιδευτικὰ δρώμενα γιὰ τοὺς Ἑλληνας ποὺ διέμεναν στὴν ὀθωμανική ἐπικράτεια¹⁷³. Πίσω ἀπὸ ὅλη αὐτὴν τὴν προσπάθεια ἦταν ὁ Χαρ. Τρικούπης¹⁷⁴. Τὰ ὄργανα αὐτῆς τῆς παρεμβάσεως ἦταν οἱ κατὰ τόπους Ἑλληνας πρόξενοι, οἱ ὁποῖοι διόριζαν ἐκπαιδευτικούς στα κατὰ τόπους σχολεῖα¹⁷⁵. Γιὰ τὸν Πατριάρχη οἱ πρόξενοι ἦταν «ἀνεύθυνοι», μὲ ἄκαιρο ζῆλο καὶ ἀπερισχεψία ποὺ προκαλοῦσε βλάβη στὰ ἔθνικα συμφέροντα. Ἀντίθετα οἱ ἀρχιερεῖς ἔπρεπε νὰ εἶναι προσεκτικοὶ γιὰ νὰ μὴν κατηγοροῦνταν γιὰ φυλετισμό¹⁷⁶. Τὸ 1880¹⁷⁷ ὁ Ἰωακείμ Γ' προχωρεῖ στὴν ἀντικατάσταση ὀρισμένων ἀνίκανων ἢ ἡλικιωμένων ἱεραρχῶν καὶ διαιρεῖ ἀρχιεπισκοπὲς τῆς Μακεδονίας ἔτσι ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ τὶς ἐλέγξει καλύτερα. Ὁ Ἰωακείμ Γ'¹⁷⁸ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἦταν ἀρχιερεὺς στὴν Θεσσαλονίκη προσπαθοῦσε νὰ περιορίσει τοὺς πρόξενους, γιὰτὶ θίγονταν τὰ δικαιώματα τῶν τοπικῶν ἱεραρχῶν ὡς ἐθναρχῶν. Ἔτσι ὅταν

166. Ὁ.π., σ. 89.

167. Παπαρρηγόπουλος, ὁ.π., τόμ. ΣΤ', Μέρος Β', σ. 7.

168. Ὁ.π., σ. 7.

169. Ὁ.π., σ. 7.

170. Ὁ.π., σ. 7.

171. Ὁ.π., σ. 10.

172. Ὁ.π., σ. 289.

173. Παπαρρηγόπουλος, ὁ.π., τόμ. ΣΤ', σ. 10.

174. Ὁ.π., σ. 10.

175. Ὁ.π., σ. 10. Βλ. ἐπίσης, Καρδαράς, ὁ.π., σσ. 211-212.

176. Καρδαράς, ὁ.π., σ. 212.

177. Ὁ.π., σ. 212.

178. Παπαρρηγόπουλος, ὁ.π., σ. 289.

ἔγινε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης οἱ ἐνέργειες αὐτὲς τῶν ἐντεταλμένων τῆς Ἀθήνας προκάλεσαν τὴν ἀντίδρασή του¹⁷⁹ ὡς «ἐθνάρχου». Τότε οἱ πρόξενοι τῆς Ἑλλάδος στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία διέβαλαν τὸν Ἰωακεῖμ Γ'¹⁸⁰ στὸν Χαρ. Τρικούπη¹⁸¹, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ τελευταῖος νὰ ἀπαιτεῖ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ νὰ τὸ ἐπιτυγχάνει τὸ 1884¹⁸², προκαλώντας δυσαρέσκεια στοὺς ὁμογενεῖς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τοὺς Ἑλληνας. Οἱ πρόξενοι κατηγοροῦσαν τὸν Πατριάρχη γιὰ ἐξυπηρέτηση «ἀλλοτρίων ἐθνικῶν συμφερόντων»¹⁸³. Τὰ ἐπιχειρήματα τῆς Ἀθήνας στηρίζονταν στὶς ἀναφορὲς τῶν προξένων. Συγκεκριμένα ὁ πρόξενος τῆς Θεσσαλονίκης Π. Λογοθέτης¹⁸⁴ κατηγοροῦσε τοὺς ἀρχιερεῖς γιὰ ἀδράνεια, μὲ τὸν φόβο νὰ χαθεῖ ἡ Μακεδονία. Ἐπίσης οἱ ἀρχιερεῖς κατηγοροῦνταν ὡς φιλοχρήματοι, ὅτι προέβαιναν σὲ χειροτονίες ἀκατάλληλων ἐφημέριων, δὲν ἀσχολοῦνταν μὲ τὰ σχολεῖα, ἐξέδιδαν εὐκόλα διαζύγια καὶ ἔκαναν ἀφορισμοὺς ὑπ' ἀμοιβὴν μὲ τὴν ὑποστήριξη τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Ἀνάλογες ἀναφορὲς ἔκανε τὸν Νοέμβριο τοῦ 1881¹⁸⁵ ὁ πρόξενος Σερρῶν Ν. Μπέτσος, ὁ ὁποῖος ζητοῦσε τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴ Μακεδονία τῶν ἀναξίων ἀρχιερέων καὶ τὴν ἀντικατάστασή τους μὲ ἄνδρες «ἀδιαφιλονικήτου φιλοπατρίας καὶ ἰκανότητος». Μάλιστα σὲ μία ἰκεσία του πρὸς τὸν Πατριάρχη ἀναφέρει: «Ἡ Μακεδονία ἰκετεύει τὸν Πατριάρχη ... καὶ ἐπιζητεῖ ἀρχιερεῖς Ἑλληνας, ἀρχιερεῖς μάρτυρας, διότι ἄνευ τοιούτων δὲν σώζεται». Ἀκόμη καὶ ὁ Σύλλογος «Εὐσεβῆς Πηγῆ» χαρακτήριζε τὴν τακτικὴ τοῦ προξένου λανθασμένη καὶ ἀναφέρει: «ἄνθρωπος ζηλωτῆς τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος, εὐφυῆς, λίαν δραστήριος καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἐντιμότετος» ποὺ ὅμως εἶχε «τὰ ἐλαττώματα τῶν προτερημάτων του». Ὁ Σύλλογος δὲν δίστασε νὰ κατηγορήσει τοὺς προξένους γιὰ κατάχρηση ἐξουσίας ἢ ἀκόμη καὶ νὰ τοὺς διαφεύσει.

Ὁ Ἀ. Κουντουριώτης συνετάσσετο στὸ πλευρὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ ἐπέριπτε εὐθύνες στοὺς προξένους καὶ τὸν Σύλλογο, οἱ ὅποιοι μὲ

179. Παπαρηγόπουλος, ὁ.π., σ. 10.

180. Ὁ.π., σ. 10.

181. Ὁ.π.

182. Ὁ.π., σ. 289.

183. Ὁ.π., σ. 10.

184. Καρδαρᾶς, ὁ.π., σ. 217.

185. Ὁ.π., σ. 217.

τίς «ἀπροκάλυπτες καὶ πομπώδεις ἐνέργειές τους γιὰ τὴ διάδοση τῆς ἐλληνικῆς παιδείας εἶχαν προκαλέσει στὴν τουρκικὴ κυβέρνησις πολλὰς ὑπόνοιες κατὰ τῶν ἐλληνικῶν σχολείων»¹⁸⁶. Μάλιστα μετὰ ἀπὸ τὴν αἴτησι παραιτήσεώς του, ὁ Ἰωακείμ Γ' δήλωσε πρὸς τὸν Ἀ. Κουντουριώτη: «τὰ προνόμια τῆς ἐκκλησίας κατεστράφησαν καὶ ἄς ὄψονται οἱ ὑπαίτιοι»¹⁸⁷. Τὸ Διβάνιο (τὸ συμβουλευτικὸ ὄργανο τοῦ Σουλτάνου, ὑπουργικὸ συμβούλιο) εἶχε πεισθεῖ ὅτι ὁ Πατριάρχης ἦταν ὄργανο τῆς Ἀθήνας καὶ γι' αὐτὸ τοῦ ζήτησε νὰ ἐπανέλθει, ὅπως ἔκανε καὶ ὁ Σπυρίδων Μαυρογένης (ἀρχίατρος) τοῦ Σουλτάνου σὲ αὐστηρὸ ὕφος πρὸς τὸν Ἰωακείμ Γ' στὶς 14 Δεκεμβρίου 1883¹⁸⁸.

Ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ Γ'¹⁸⁹ ἐπέμενε σὲ ἓναν ρομαντικὸ, πανορθόδοξο οἰκουμενισμὸ ἐνῶ κατηγορήθηκε ὡς ρωσόφιλος¹⁹⁰. Ἡ οἰκουμενικὴ του ἀντίληψη γιὰ τὸ Πατριαρχεῖο ἦταν ἡ αἰτία γιὰ τὰ ἐμπόδια πού τοῦ δημιούργησε ἡ Ἀθήνα ἐπὶ κυβερνήσεων Τρικούπη¹⁹¹. Ὁ Τρικούπης¹⁹², κατὰ τὴν πρώτη πατριαρχία τοῦ Ἰωακείμ Γ'¹⁹³, τοῦ ζητεῖ νὰ θέσει τοὺς ἱεράρχες του στὴν πραγμάτωσι τῆς ἐθνικῆς ιδέας¹⁹⁴. Τὸν Μάρτιο τοῦ 1884¹⁹⁵, μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπόρριψι ἐκ μέρους τοῦ Πατριάρχου τῆς συμβιβαστικῆς προτάσεως τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, ὁ Χαρίλαος Τρικούπης διαμηνύει στὸν ἴδιο: «Θέλω ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου Ἑλληνα Πατριάρχην, ἀφοσιωμένον εἰς τὰ ἐλληνικὰ ἐθνικὰ συμφέροντα». Ὁ Ἰωακείμ Γ'¹⁹⁶ ἀπέρριψε τὶς προτροπὰς τοῦ Τρικούπη, διότι ἐθίγετο ὁ θεσμὸς τῆς οἰκουμενικότητος τοῦ ἐλληνισμοῦ¹⁹⁷. Ἀπαντώντας ὁ Πατριάρχης ἀναφέρει: «Εἶμαι Ἑλλήν, ἀλλὰ εἶμαι καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ ἀνήκω διὰ τοῦτο εἰς τὴν ὅλην Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἅτε κανονικὸς πρόεδρος αὐτῆς», ὑποστηρίζοντας ὅτι ἡ «Οἰκουμενικότης

186. Ὁ.π., σ. 293.

187. Ὁ.π., σ. 327.

188. Ὁ.π., σ. 328.

189. Μ. Ἀποστολοπούλου καὶ Κ. Χατζηαντωνίου, *Νεοελληνικὴ Ἱστορία...*, ὅ.π., σ. 89.

190. Σπανούδης, *Ἱστορικαὶ Σελίδες...*, ὅ.π., σ. XV.

191. Ὁ.π., σ. XV.

192. Ὁ.π., σ. XVIII.

193. Ὁ.π., σ. XVIII.

194. Ὁ.π., σ. XVIII.

195. Τσιμάνης, ὅ.π., σ. 216.

196. Σπανούδης, ὅ.π., σ. XVIII.

197. Ὁ.π., σ. XVIII.

τοῦ Θρόνου ὑπὸ ἐλληνικὴν ἱεραρχίαν κάλλιον καὶ ἐπωφελεστέρω ἐξυπηρετεῖ καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ»¹⁹⁸. Ἄλλωστε, ὑπῆρχε δυσπιστία στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ τὶς δυνατότητες τοῦ ἐθνικοῦ κέντρου, τὸ ὁποῖο παρέπαιε πολιτικὰ ἀνάμεσα στοὺς Βούλγαρη, Δεληγιάννη καὶ Κουμουνδοῦρο¹⁹⁹.

Ὁ Τρικούπης δὲν μποροῦσε νὰ κατανοήσει τὸν εὐρύτερο, διορθόδοξο καὶ οἰκουμενικὸ χαρακτήρα τοῦ Πατριαρχείου. Ἐβλεπε τὸ Πατριαρχεῖο ὡς ὄργανο ἀσκήσεως τῆς ἀθηνοκεντρικῆς πολιτικῆς. Ἀντιμετώπιζε τοὺς ἱεράρχες ὡς προξένους τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου²⁰⁰.

Κατὰ τὴ δευτέρη πατριαρχία του (1901-1912)²⁰¹, ὁ Ἰωακεῖμ Γ' μετακινεῖται ἀπὸ τὴν ἐθναρχικὴ ἰδέα τῆς πρώτης θητείας του πρὸς τὴν ἐθνικὴ ἰδέα²⁰². Ἄλλωστε γνωρίζει τὸν νεοτουρκικὸ ἐθνικισμὸ ἀπὸ τὸ κίνημα τῶν Νεοτούρκων²⁰³. Ταυτόχρονα ὁ βουλγαρικὸς ἐκκλησιαστικὸς ἐθνικισμὸς τῆς Ἐξαρχίας δημιουργεῖ προβλήματα στὴ Μακεδονία²⁰⁴. Ὁ Πατριάρχης ἀντιμετώπισε τὴ ρήξη μὲ τὴν Ἀθήνα καὶ γι' αὐτὸ παραιτήθηκε²⁰⁵.

Ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ Τρικούπη

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Τρικούπη²⁰⁶ ἦταν μεγαλόφυχη, τολμηρή, πραγματικὰ φωτισμένη. Ἦθελε νὰ καταστήσει τὸ ἐλληνικὸ κράτος ἰσχυρὸ, πλούσιο, σύγχρονο γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς «Μ. Ἰδέας»²⁰⁷.

Ἡ ἐσωτερικὴ του πολιτικὴ εἶχε σκοπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μέσων μεταφορᾶς, τὴ διαμόρφωσιν δρόμων, τὴν ἀποξήρανσιν ἐλῶν καὶ τὴ

198. Τσιμάνης, ὁ.π., σ. 217.

199. Σπανούδης, ὁ.π., σ. XIX.

200. Νανάκης, ὁ.π., σ. 54.

201. Σπανούδης, ὁ.π., σ. XIV.

202. Ὁ.π., σ. XVI.

203. Ὁ.π., σ. XIV.

204. Ὁ.π., σ. XVI.

205. Ὁ.π., σ. XX.

206. Παπαρρηγόπουλος, *Ἱστορία τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους*, ὁ.π., τόμ. 9ος, σ. 285.

207. Ὁ.π., σ. 285.

δημιουργία λιμενικών έργων²⁰⁸. Στόν στρατιωτικό τομέα ανέλαβε ό ίδιος τώ Υπουργείο τών Στρατιωτικών. Αναγκάσθηκε όμως νά επιβάλει φόρους στόν λαό. Οί φόροι βάρυναν κυρίως τήν έμπορική τάξη, προκαλώντας δυσαρέσκεια²⁰⁹. Ταυτόχρονα όργάνωσε τή Σχολή τών Ευελπίδων, ίδρυσε τήν Σχολή Υπαξιωματικών, ίδρυσε τήν Σχολή Βολής και Ίππευτικής. Συνέστησε Έμπορικές Ναυτικές Σχολές και ένδιαφέρθηκε για τήν έπιστημονική μόρφωση τών πλοιάρχων²¹⁰. Ό Τρικούπης εξέφραζε τόν «ιδιωτικό άστισμό»²¹¹, ήταν κατά του «πελαταιακού» συστήματος και ύπεστήριζε τήν άποδιάθρωση τών φατριών μεταξύ βουλευτών και δημοσίων υπαλλήλων. Παρά τήν ανάπτυξη του σιδηροδρόμου και τόν έκσυγχρονισμό τής οίκονομίας με τήν ανάπτυξη τής γεωργίας και βιομηχανίας, ή Ελλάδα κατέφυγε στόν δανεισμό και τήν πτώχευση στις 10 Δεκέμβριο του 1893²¹².

Στήν έξωτερική του πολιτική ό Τρικούπης άκολούθησε τήν ειρηνική συνύπαρξη με τούς γείτονες. Με τήν Τουρκία λύθηκαν τά μεθοριακά ζητήματα στη Θεσσαλία. Με τή Σερβία ήταν φιλικά διακείμενος όπως και με τή Βουλγαρία²¹³. Όμως μετά άπό τή στάση τής τελευταίας πρós τούς Έλληνες τής Άν. Ρωμυλίας, ό Τρικούπης αλλάζει στάση και έρχεται σέ ρήξη με τώ Στέμμα που καθοδηγείτο άπό τήν Πετρούπολη²¹⁴.

Συμπεράσματα

Άπό τόν 19ο αϊ. τώ όθωμανικό οίκοδόμημα ήδη γνώριζε σοβαρές οικονομικές και κοινωνικές διαφοροποιήσεις, ένώ ταυτόχρονα βρισκόταν άντιμέτωπο με τήν όρμητική εισβολή του φαινομένου «έθνους» στό έσωτερικό, όσο και με τες επιδιώξεις τών Μεγάλων Δυνάμεων στό έξωτερικό. Στα Βαλκάνια ή θρησκεία θεωρήθηκε άναπόσπαστο στοιχείο του έθνους. Οί «Γενικοί Κανόνες» τής Πύλης παρείχαν τες καλύτερες

208. Ό.π., σ. 285.

209. Ό.π., σ. 286.

210. Ό.π., σ. 147.

211. Ό.π., σ. 137.

212. Ό.π., σ. 141.

213. Ό.π., σ. 286.

214. Ό.π., σ. 286.

συνθήκες ανάπτυξης για όλους τους υποδούλους. Τότε ξεκινά ο αγώνας των λαών της Βαλκανικής για την έθνική τους ολοκλήρωση. Ο «πατριαρχικός» ταυτίζεται με τον Έλληνα, ο «έξαρχικός» με τον Βούλγαρο. Τα πράγματα περιπλέκονται με τους συνεχείς πολέμους, την επαναχάραξη των συνόρων και τις «εύαισθησίες» των Συμμάχων.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο τοποθετείται ο Ίωακείμ Γ'. Σύσσωμος ο τύπος στην αρχή της θητείας του τον έπαινει για τις ικανότητές του. Ο νέος Πατριάρχης, αφού πάρει διακρίσεις από όλες σχεδόν τις κυβερνήσεις, επιδίδεται σε ένα έκτενές σχέδιο ανασυγκροτήσεως της εκκλησίας. Ξεκινώντας από τις έσωτερικές μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση της εκκλησίας, αφουγκράζεται τις γεωπολιτικές και οικονομικές αλλαγές που επέρχονται και επιδιώκει να προετοιμάσει τον Έλληνισμό. Όντας κοινωνικά ευαίσθητος, ιδρύει γηροκομεία, σχολεία ενώ ήθελε ακόμη και Πανεπιστήμιο να ιδρύσει στην Κωνσταντινούπολη, καθιστώντας την κέντρο του έλληνισμού. Έκει παρεισφρεί το έθνικό κέντρο που διεκδικεί πρωταρχικό ρόλο στις εξελίξεις. Η σύγκρουση Τρικούπη-Ίωακείμ Γ' και του θεσμού που εκπροσωπεί ο καθένας είναι αναπόφευκτη. Η οικουμενική αντίληψη του Πατριάρχου για τον Θρόνο αλλά και η δυσπιστία του για τις δυνατότητες της Αθήνας αποτελούν αιτίες της απομακρύνσεώς του από το αξίωμα. Ο Ίωακείμ Γ', αντίθετα προς τις κατηγορίες που του είχαν προσάψει οι έθνικιστικοί κύκλοι των Αθηνών ότι με την άρση του βουλγαρικού σχίσματος προωθούσε την οικουμενική ιδεολογία του Θρόνου, θεωρούσε την απώλεια της Μακεδονίας μεγαλύτερο δυστύχημα από την ενδεχόμενη απώλεια των «προνομίων»²¹⁵. Ο ίδιος, μακριά από το στενό έλλαδικό πνεύμα των επιλογών της έλληνικής κυβερνήσεως, έκρινε με ρεαλισμό ότι η ένότητα του έλληνισμού βασιζόταν στην πολιτιστική κληρονομιά της Όρθοδοξίας. Όπως έλεγε και ο Κ. Παπαρηγόπουλος, «ο Πατριάρχης πρεσβεύει αναφανδόν το αξίωμα ότι είναι αρχηγός ού μόνον των Έλλήνων, αλλά πάντων των όρθοδόξων». Πίστευε ότι ο άσιατικός Έλληνισμός θα έπεβίωνε μόνον αν χρησιμοποιούσε το τουρκικό θεσμικό καθεστώς και όχι επαναστατώντας²¹⁶.

215. Καρδαράς, ό.π., σ. 132.

216. Παρασκευαΐδης, ό.π., σ. 126.

Ὁ Ἰωακείμ Γ΄ ὡς ἐκκλησιαστικὸς ἄνδρας στάθηκε στὸ ὕψος τῶν περιστάσεων. Διεκρίνετο γιὰ τὸν ρεαλισμὸ καὶ τὴ διορατικότητά του²¹⁷. Ὅταν αἰσθάνθηκε ὅτι κινδύνευε ἡ ἐκκλησία, ἀντέδρασε μὲ κάθε μέσον καὶ χωρὶς περιστροφές παραιτήθηκε. Συμβόλισε τὴν ἀντιφατικότητα τοῦ θεσμοῦ τοῦ Πατριαρχείου σὲ μία ἐποχὴ διαλύσεως τῆς ὀρθόδοξης οἰκουμενικότητας καὶ κυριαρχίας τῆς ἰδεολογίας τοῦ ἐθνικισμοῦ. Ὁ Ἰωακείμ Γ΄ καὶ ὁ προκατόχος του Ἰωακείμ Β΄ προσεπάθησαν νὰ «ἀνασυγκολλήσουν» τὰ σπασμένα κομμάτια τοῦ οἰκουμενικοῦ μοντέλου, νὰ ἐπανασυνδεθοῦν μὲ τὴ Ρωσία καὶ νὰ λύσουν τὸ ζήτημα μὲ τὴν Ἐξαρχία. Οἱ «ἰωακειμικοί» εἶναι ἡ ἐκδοχὴ τῆς ἐνσωματώσεως στὸ ὀθωμανικὸ κράτος καὶ ταυτόχρονα τῶν ἰσοροπιῶν μὲ τὴ Ρωσία²¹⁸.

Ὁ Νεόφυτος ἐκπροσωπεῖ τὴ στιγμή τῆς ἐσωτερικῆς ρήξεως τοῦ «οἰκουμενιστικοῦ» μοντέλου ἐνῶ ὁ Ἰωακείμ Γ΄ ἐκπροσωπεῖ τὴ στιγμή τῆς «ὀλιγκῆς ἐπαναφορᾶς» του· στόχος του ἦταν νὰ προσαρμολοῦν στὴν ἐποχὴ τῆς συντηρητικῆς ἀναδίπλωσης ὑπὸ τὸν Ἀμπντοῦλ Χαμίτ Β΄. Ὁ Πατριάρχης ἀπεδέχθη τὸ μοντέλο τῆς «ἐθναρχικῆς παραδόσεως» ἀλλὰ «κληρονόμησε» μία ἄποψη γιὰ τὸν βαθμὸ αὐτονομίας τοῦ ὀρθόδοξου μιλλέτ ἐντὸς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους²¹⁹.

Ὁ Ἰωακείμ Γ΄ ἔδωσε νέο περιεχόμενο στὴν ἔννοια τοῦ Πατριάρχου-«Ἐθνάρχου» (Millet Basi). Τὸ βελιγενές τοῦ λαοφιλοῦς Πατριάρχου διαπερνᾷ τὸν ἑλληνισμὸ καὶ τὸν τοποθετεῖ σὲ διορθόδοξο, διαβαλκανικὸ ἐπίπεδο. Στὴν πρώτη πατριαρχία του ὁραματίσθηκε τὴν ἐνότητα τοῦ ὀρθόδοξου κόσμου, ἐνῶ στὴ δευτέρη ἔθεσε ὡς στόχο τὴ διάσωση τοῦ ἑλληνισμοῦ²²⁰.

Ἡ Ἀθήνα τίμησε τὸν Πατριάρχη Ἰωακείμ Γ΄, δίδοντας τὸ ὄνομά του σὲ δύο ὁδοὺς (ἡ μία βρίσκεται κοντὰ στὸν Ἅγιο Νικόλαο στὰ Πευκάκια καὶ ἡ ἄλλη στὸ Κολωνάκι)²²¹. Ἀγαπήθηκε ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς, οἱ ὁποῖοι μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατό του τοποθέτησαν τὴ φωτογραφία του στὰ εἰκονοστάσιά τους²²².

217. Νανάκης, ὁ.π., σ. 61.

218. Σταματόπουλος, ὁ.π., σ. 369.

219. Ὁ.π., σσ. 369-370.

220. Νανάκης, ὁ.π., σ. 61.

221. Εὐλόγιος Κουρίλας (Μητροπ.), *Πατριαρχικὴ ἱστορία*, τόμ. Α΄, Ἀθήνα, 1951, σσ. 368-369.

222. Νανάκης, ὁ.π., σ. 54.

Στις 21 Μαρτίου 1912²²³, ἀνηγορεύθη επίτιμος διδάκτωρ Θεολογίας ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἐπίσης στὴν εἴσοδο τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Θεσσαλονίκης ὑπάρχει ὁ ἀνδριάντας του.

SOMMAIRE

Patriarche œcuménique Joachim III

Par Stavros Stefanidis, MSc.
Pratique des Hautes Études, Paris

Le but de la politique panhellénique de Tricoupis à Athènes était de tirer les fils dans le monde grec. Ainsi, le gouverneur a demandé l'aide du patriarche œcuménique Joachim III. Le patriarche a demandé à ce que des questions non religieuses soient traitées par Athènes. Joachim III avait, bien sûr, conscience de sa position comme «ethnarque» des Grecs dans l'Empire Ottoman; il réagissait aux plans d'Athènes. A cette époque, la politique étrangère grecque était orientée vers les provinces européennes de l'Empire Ottoman où les Grecs et les Bulgares se heurtaient pour la possession de la région de Macédoine.

Quand Joachim III, était évêque de Thessalonique, il avait essayé de limiter les droits des consuls Grecs qui intervenaient défavorablement aux droits des prélats locaux en tant qu' « ethnarque ». Alors, quand il est devenu Patriarche, les actions des mandatés (les consuls Grecs de l'Empire Ottoman) à Athènes ont provoqué la réaction de Joachim III, en tant qu' « ethnarque ». Puis les consuls ont diffamé Joachim III auprès de Harilaos Trikoupis (le premier ministre grec) si bien que ce dernier exigea le retrait du Patriarche œcuménique qu'il réussit en 1884, provoquant le mécontentement parmi les nationaux de la diaspora dans l'Empire Ottoman et les Grecs. Les consuls accusaient le patriarche de servir des intérêts étrangers.

223. Σταυρίδης, ὀ.π., σ. 246.

Joachim III s'est tenu à la hauteur des circonstances en tant qu'ecclésiastique. Quand il a senti que l'église était menacée, il a réagi par tous les moyens, sans détours, et il a démissionné. Il symbolise la contradiction de l'institution du Patriarcat, à une époque de dissolution pour l'œcuménicité orthodoxe et de domination de l'idéologie du nationalisme.

Joachim III a donné un nouveau contenu à la notion et au rôle du patriarche, en tant qu'« ethnarque » (Millet Basi en turc). La force de sa personnalité dépasse les frontières et se place à un niveau d'orthodoxie transbalkanique.